

4. Відомості Державного підприємства «Державний дорожній науково-дослідний інститут імені М.П. Шульгіна». URL: <http://dorndi.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Аварійність-та-МК-ДТП-за-2017-рік.pdf>.
5. Стабровський О.І. Дослідження впливу різних факторів на параметри гальмування автомобіля. Криміналістика и судебная экспертиза. 2013. №. 58 (2). С. 421–437. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58%282%29_80.
6. Вирок 717/1547/17 Кельменецького районного суду Чернівецької області. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72240160>.
7. Бондар Т.В., Вирожемський В.К. Зниження кількості ДТП шляхом детального аналізу причин виникнення аварійності на дорогах загального користування. URL: https://updoc.site/download/reduction-of-the-number-of-accidents-by-means-of-detailed-analysis-of-reasons-fo_pdf.
8. Беленчук О.В., Пина О.Г. Аналіз причин виникнення ДТП та розробка заходів по підвищенню безпеки руху. Містобудування та територіальне планування. 2015. № 56. С. 87–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2015_56_26.

НЕЧАЙ В. В.,

перший заступник начальника
(Головне управління Державної
фіскальної служби України
у Чернігівській області)

УДК 343.14

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ВИКОРИСТАННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМ ГРУПАМИ

У статті проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо питань проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованою групою. Вивчено досвід зарубіжних країн за елементами організації провадження негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованими групами. Здійснено порівняльний аналіз правових норм зарубіжних країн щодо системи негласного розслідування у кримінальному процесі (провадженні). Акцентовано увагу на позитивному досвіді країн, які досягли найбільш високих результатів у використанні негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованими групами. Встановлено, що органи «фінансових розслідувань» (до компетенції яких віднесені оперативно-розшукова діяльність і досудове розслідування податкових злочинів, у т. ч. і вчинених організованими групами) у більшості розвинених країн світу перебувають у розпорядженні податкових органів.

Ключові слова: податкові злочини, розслідування, організована група, негласні слідчі (розшукові) дії, зарубіжні країни.

В статье проанализирован опыт зарубежных государств по вопросам проведения негласных следственных (розыскных) действий при расследовании нало-

гових преступлений, совершенных организованной группой. Исследован опыт других стран по элементам организации проведения негласных следственных (розыскных) действий при расследовании налоговых преступлений, совершаемых организованными группами. Осуществлен сравнительный анализ правовых норм зарубежных стран по системе негласного расследования в уголовном процессе (производстве). Акцентируется внимание на положительном опыте стран, которые достигли наиболее высоких результатов в использовании негласных следственных (розыскных) действий при расследовании налоговых преступлений, совершаемых организованными группами. Установлено, что органы «финансовых расследований» (к компетенции которых отнесены оперативно-розыскная деятельность и досудебное расследование налоговых преступлений, в т. ч. и совершенных организованными группами) в большинстве развитых стран мира находятся в распоряжении налоговых органов.

Ключевые слова: налоговые преступления, расследование, организованная группа, негласные следственные (розыскные) действия, зарубежные страны.

The article analyzes the experience of foreign states on the issues of carrying out unsolicited investigative (search) investigations of tax crimes committed by an organized group. The experience of other countries on the elements of organization of the unsolicited investigative (search) investigations in investigating tax crimes committed by organized groups is studied. A comparative analysis of the legal norms of foreign countries on the system of secret investigation in the criminal process (production) was carried out. Attention is focused on the positive experience of countries that have achieved the highest results in using the unsolicited investigative (search) investigations in investigating tax crimes committed by organized groups. It has been established that the bodies of “financial investigations” (which are responsible for operational search activities and pre-trial investigation of tax crimes, including those committed by organized groups) are at the disposal of tax authorities in most developed countries of the world.

Key words: tax crimes, investigation, organized group, secret investigation (search) actions, foreign countries.

Вступ. Однією з ознак ефективної розбудови сучасної правової демократичної держави і громадянського суспільства є забезпечення прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, що повинно призвести до створення нових, а також удосконалення вже наявних правозахисних механізмів. Починаючи ще з середини ХХ ст. значна увага світової спільноти приділяється посиленню захисту прав і свобод людини. Тому будь-яка держава, яка називає себе демократичною та правовою, повинна бути зацікавлена в найповнішому додержанні прав і свобод людини та їх юридичному забезпеченні. Для України зазначене особливо актуалізується в контексті імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом 2014 р., якою передбачено укріплення інституцій судових і правоохоронних органів з метою активізації співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки задля забезпечення верховенства права та поваги до прав і свобод людини. Виходячи із зазначеного, проблема проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованими групами, об'єктивно передбачає засвоєння зарубіжного досвіду в контексті можливого його використання в нашій державі. З'ясовуючи поняття та зміст проведення НСРД під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованою групою, зазначимо, що однією з еволюційних рис чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства є те, що введення НСРД у правове поле свідчить про демократичні перетворення у сфері кримінального судочинства України. В історії людства у глобальному сенсі розвиток права має прогресивний характер. Державні механізми

і правові системи в різних країнах упродовж століть розвивалися, удосконалювалися, ставали більш довершеними, складними і відповідними суспільним реаліям. Законодавство удосконалювалося не стільки з погляду юридичної техніки, скільки з позицій гуманізму, забезпеченості законних прав, свобод та інтересів особи. З одного боку, ефективність «негласної діяльності» в кримінальному процесі вже доведено практикою роботи правоохоронних органів як пострадянських (Республіка Грузія, Латвійська Республіка, Республіка Казахстан, Литовська Республіка), так і європейських країн (Федеративна Республіка Німеччина, Франція), а також США, де можливість проведення слідчих дій негласного характеру закріплено на законодавчому рівні (з огляду на це в практиці застосування кримінального процесуального законодавства України важливу роль посідає використання зарубіжного досвіду).

Ряд науковців досліджували зарубіжний досвід використання НСРД, але переважно наукові розробки стосувалися наявності окремих НСРД в «арсеналі» кримінального судочинства окремих країн і правової регламентації умов їх використання [1, с. 134–140; 2, с. 52–58]. Аналіз зазначених публікацій засвідчив, що у них відображено загальні питання проведення НСРД без врахування особливостей функціонування фіскальних органів та організації досудового розслідування. Як зауважує М.А. Погорецький, розробка нового кримінально-процесуального законодавства України потребує, перш за все, вироблення концептуальних підходів до форми кримінального судочинства з урахуванням як європейських, так і вітчизняних традицій, а також результатів вивчення практики пострадянських країн [3, с. 242]. Підтримує таку позицію і О.О. Юхно, який наголошує, що реформування досудового слідства повинне здійснюватися з урахуванням, крім внутрішньої соціальної потреби нашої країни, ще й інтеграції України у світове співтовариство, втілення у правоохоронну практику міжнародних правових стандартів, а також необхідності дотримання вимог Ради Європи, що в цілому зумовлює необхідність нового погляду на діяльність органів досудового слідства та на здійснення сучасних підходів до його керівництва [4, с. 55].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду використання негласних засобів під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованими групами.

Результати дослідження. Необхідно зазначити, що на формування тактики використання НСРД суттєво впливає система кримінальної юстиції. Наприклад, негласні заходи в США визнаються законними методами розслідування, яке отримало назву «проактивне розслідування» [5, с. 645]. Відповідно до преактивного розслідування всі засоби, що дозволяють отримувати процесуально значиму інформацію, наділяються рівною юридичною силою, а їх результати набувають статусу повноцінних аргументів у суді, хоча право визнання останніх судовими доказами, як і раніше, залишається за судом. Тобто, в американському судочинстві оперативно-розшукова інформація не проходить через «фільтр» досудового розслідування, а опиняється безпосередньо в суді, де і вирішується питання про її допустимість (тому під процесуальним використанням результатів НСРД у США мається на увазі їх застосування безпосередньо в судових стадіях). Органи «фінансових розслідувань» (до компетенції яких віднесені оперативно-розшукова діяльність і досудове розслідування податкових злочинів, у т. ч. і вчинених організованими групами) зазначених країн перебувають у розпорядженні податкових органів і за своєю сутністю становлять спеціалізовані поліцейські служби, які часто використовують для проведення фінансових розслідувань до компетенції зазначених органів належать: негласне спостереження, опитування свідків із оточення підозрюваної особи, перлюстрація поштових відправлень і прослуховування телефонних розмов, залучення платних інформаторів тощо. Це дає можливість стверджувати, що специфічною особливістю фіскальних служб зазначених країн є те, що вони значною мірою наділені відповідними правовими повноваженнями правоохоронних органів. Наявні у світовій практиці організаційні моделі протидії податковій злочинності:

– перший варіант – «поліцейський» підхід, коли ці функції інтегровані в діяльність поліцейських органів як один із напрямків діяльності. Ця модель застосовується у Бельгії, Чехії, Данії, Фінляндії, Франції, Японії, Люксембурзі, Мексиці, Норвегії, Словаччині і Словенії;

– другий варіант – «фіскальна служба», підпорядкована Міністерству фінансів, має вигляд інституціональної інтеграції і полягає в об'єднанні податкових і митних служб у якості правоохоронних органів у рамках однієї адміністративної структури. Таку модель мають Австрія, Велика Британія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Іспанія, а за межами Європи – Південна Африка;

– третій варіант – проведення НСРД спеціалізованим органом, що не належить до фіскальної служби, однак перебуває під наглядом Міністерства фінансів і відповідає за проведення розслідувань (схожа система діє в Україні). Ця модель застосовується у Великій Британії, Греції, Грузії, Ісландії, Литві, Казахстані, Туреччині. Практично до цієї моделі можна віднести й Італію, яка, на нашу думку, створила ефективну систему протидії податковим злочинам. Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) Італії адміністративно підпорядкована Міністерству економіки і фінансів (цьому ж міністерству підпорядкований орган фінансової розвідки, але він не входить до структури Фінансової гвардії). Основними функціями Фінансової гвардії є попередження, виявлення і розслідування фінансових злочинів. Хоча підрозділи Фінансової гвардії певною мірою діють автономно, вони координують свої розслідування з відповідними структурами поліції в рамках здійснення оперативних і слідчих заходів. Головна відмінна риса правоохоронної діяльності в Італії у сфері боротьби зі злочинністю – це широка компетенція Фінансової гвардії саме у протидії податковим злочинам, у т. ч. і тим, які вчиняються організованими групами. Офіцери Фінансової гвардії наділені фіскальними та контролюючими функціями податкових інспекцій і правами поліції в частині здійснення оперативних заходів і кримінального розслідування [6, с. 122].

У США НСРД застосовують під час двох видів кримінальних розслідувань:

– перший вид є адміністративним розслідуванням (НСРД не використовуються), яке проводиться співробітником податкової адміністрації. Потім справа передається прокуророві;

– другий вид розслідування проводиться Великим журі (розширеною колегією присяжних; Grand Jury) – це розслідування ініціюється прокурором та з самого початку проводиться під його керівництвом.

Суттєвою особливістю американського кримінального судочинства є можливість використання в якості судових доказів відомостей, отриманих від інформаторів (негласних співробітників), а також результатів спеціальних поліцейських операцій (у США вони іменуються операціями-пастками) і секретних розслідувань, що проводяться прокурорами [7, с. 78].

Позитивний досвід зарубіжні країни мають у частині визначення наявності підстав для проведення НСРД. Здійснюючи класифікацію підстав (як формальні, так і документальні), ми виокремлюємо певні групи.

Перша група – це країни, в КПК яких визначено декілька слідчих дій, які проводяться негласно (Молдова, Білорусь). Дозвіл на проведення НСРД надає суддя, який здійснює кримінальне переслідування і, відповідно, використання результатів НСРД забезпечується з дозволу судді (що є більш ефективним і прагматичним). Але оперативно-розшукові заходи здійснюються поза межами кримінального переслідування, і їх проведення КПК не регулюється. У законодавстві, що регулює оперативно-розшукову діяльність цих країн, визначено перелік оперативно-розшукових заходів, які можуть бути проведені поза межами кримінального провадження для виявлення та фіксації латентних, у т. ч. і податкових злочинів.

Друга група – КПК країн, де НСРД здійснюється виключно у межах кримінального провадження і підстави для їх проведення визначені безпосередньо у КПК (Республіка Казахстан, Литовська Республіка) [8].

Аналізуючи КПК цих двох груп у частині проведення НСРД, можна визначити: схожі ознаки (наявність інституту НСРД; наявність системи дозволів на проведення НСРД, які «врівноважують» участь прокурора або/та судді (як процесуальних правників); наявний перелік НСРД); відмінні ознаки (наявність підстав для здійснення НСРД безпосередньо у КПК і відсутність таких підстав у КПК України (тільки обмеження); перелік НСРД «усічений», до нього не входять усі негласні дії (як в Україні), які можуть здійснюватися як оперативно-розшукові заходи для виявлення та документування латентних (в т. ч. і податкових зло-

чинів); вказаний перелік НСРД не дублюється з переліком оперативно-розшукових заходів (або переліком прав оперативних підрозділів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності як у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»)). Аналізуючи визначені ознаки, можна зробити висновок, що КПК перелічених країн, хоча й регламентують можливість проведення НСРД, визнають їх використання для розкриття злочинів – «інцидентів», коли немає необхідності приховувати факт проведення розслідування (а тільки необхідно приховувати зацікавленість діями конкретної особи). Тобто досліджені інститути цих двох країн дозволяють стверджувати, що їх КПК не «заточені» для фіксації фактів латентних податкових злочинів, оскільки «невідомість» факту вчинення злочину не дає підстав для проведення НСРД.

Основний представник третьої групи – КПК Федеративної Республіки Німеччина [9]. Стосовно правового регулювання негласних слідчих дій, то тут слід відзначити, що НПК ФРН, який був прийнятий ще в 1877 р., є одним із найстаріших подібних правових документів у Європі. Одна внаслідок розвитку технологій протягом останніх десятиліть цей кодекс було доповнено цілою низкою норм, які регулюють використання негласних слідчих дій, зокрема у сфері прослуховування телефонних та інших переговорів, і надання отриманій у ході проведення таких заходів інформації статусу доказового значення. Ці питання детально висвітлені в параграфах гл. 8 КПК ФРН. Уважне вивчення відповідних параграфів виявляє цікаву особливість: німецький законодавець не проводить чіткої межі між власне оперативно-розшуковим заходом і слідчою дією [9, с. 204]. На нашу думку, така система надає можливість проведення НСРД (або ОРЗ) як у межах кримінального провадження, так і поза рамок розслідування, що робить його ефективним для виявлення та фіксації латентних податкових злочинів. Але з іншого боку, в КПК ФРН відсутні чіткі підстави для здійснення НСРД (у т. ч. і залежно від виду злочину), що може створювати проблему під час використання матеріалів, отриманих у процесі проведення НСРД, у процедурах доказування.

Четверта група – країни, у яких підстави для проведення НСРД під час розслідування податкових злочинів, що вчиняються організованими групами, здобуваються шляхом збирання інформації з відкритих джерел та її аналізу. Представниками цієї групи є Франція та США.

На нашу думку, ефективність системи виявлення податкових злочинів полягає саме у взаємодії двох інформаційних систем:

– перша інформаційна система – це система реєстрації й обліку інформації про платника податків (SPI), яка забезпечує автоматичне накопичення інформації про фізичних і юридичних осіб, де також фіксуються їх адреси. Первинний збір інформації здійснюється місцевими відділами Генеральної дирекції податків (DGI), що дозволяє спростити процедуру оподаткування й отримати необхідну інформацію у разі перевірки платників податків [10, с. 106];

– важливим елементом інформаційного забезпечення податкових органів Франції є друга система обліку й обробки банківських рахунків, що має назву FICOVA. Дані постійно надходять від податкових агентів, а абонентами системи виступають митниця, юридична поліція, суди, прокуратура.

Прикладом оптимальної системи отримання підстав для здійснення НСРД є організація збирання податків і фінансового контролю США. В основі діяльності Служби внутрішніх доходів (далі – СВД) США лежать такі принципи і процедури: платники податків щороку зобов'язані до 15 квітня направляти в СВД або його регіональні відділення декларацію встановленої форми про свій сукупний прибуток, який оподатковується; одночасно з подачею платниками податків декларації про прибутки всі підприємці, державні та фінансові установи в обов'язковому порядку надають податковій службі детальні відомості про виплату тій чи іншій особі грошових коштів у будь-якому вигляді, а також про здійснені особою фінансові угоди, торгівлі та інші операції, пов'язані з отриманням прибутку. У процесі обробки податкової інформації СВД акумулює у своїй автоматизованій системі різноманітні відомості про більш ніж 100 млн платників податків. Накопичуються відомості як за видами діяльності (корпорації, організації, некорпоративні підприємства тощо), так

і за установочними даними на кожного індивідуального платника податків (обов'язковою умовою є наявність у платника податків т. зв. «номера соціального страхування», який відповідно до вимог податкового законодавства присвоюються кожному громадянину США із дворічного віку). Усі дані, що надходять у СВД, вводяться в комп'ютерну облікову систему, автоматично обробляються і зіставляються з даними, які містяться у податкових деклараціях. Застосування під час обробки інформації спеціальних, зазвичай таємних математичних моделей дозволяє відбирати податкові декларації з «підвищеним потенціалом для ретельної перевірки», яка згодом здійснюється фінансовим інспектором. Пошук порушників податкового законодавства проводиться систематичним «просюванням» своїх і чужих масивів за певними критеріями (часті переміщення фінансових засобів, використання кількох кредитно-фінансових установ під час укладення угод і здійснення платежів, невідповідність податкових декларацій масштабам ділової активності платника податку, приховування партнерів з окремих видів бізнесу, суттєвих розривів доходів і витрат, оформлення нерухомості на імена підставних осіб, переводів готівки у предмети розкоші й антикваріату тощо) [11, с. 129]. Результатом пошуку є встановлення особи, яка вчиняє податковий злочин. Після встановлення такої особи (групи осіб) в дію вступають органи фінансового розшуку – спеціалізовані поліцейські служби, які використовують для проведення розслідування такі специфічні методи, як негласне спостереження, опитування свідків з оточення підозрюваної особи, перлюстрацію поштових відправлень і прослуховування телефонних розмов, залучення платних інформаторів (тобто фактично НСРД). Співробітники фінансового розшуку можуть проводити розслідування негласно, використовуючи документи різноманітних урядових і приватних організацій. Спеціальним агентом дозволено носити зброю, провадити податкове розслідування, в інтересах слідства працювати певний час співробітниками підозрюваної фірми. СВД США мають також свій слідчий апарат, який провадить позасудове переслідування громадян – порушників податкового законодавства.

Висновки. Таким чином, нами проведено порівняльний аналіз кримінально-процесуального законодавства окремих країн світу, у системі досудового розслідування податкових злочинів яких використовується інститут НСРД, визначено їх перелік, підстави та суб'єкти провадження. Надано пропозиції щодо використання позитивного досвіду використання НСРД у кримінально-процесуальному законодавстві зазначених країн під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами, в Україні.

Список використаних джерел:

1. Уваров В.Г. Проблеми негласних слідчих (розшукових) дій. Право і суспільство. 2013. № 3. С. 134–140.
2. Тридід О., Орехова К. Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків. Вісник Національного банку України. 2014. № 11. С. 52–58.
3. Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 1 (5). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.
4. Юхно О.О. Окремі аспекти реалізації статусу керівника органу досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним законодавством України. Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 05 жовтня 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С. 55–61.
5. Основы оперативно-розыскной деятельности: учебник / под ред. В.Б. Рушайло. СПб.: «Лань», 2000. 720 с.
6. Гагач В.А. Повноваження прокурора при організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства. Спец. випуск. 2016. № 1. С. 34–42.
7. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. М.: Юрид. лит., 1998. 91 с.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Литовской Республики от 14 марта 2002 г. № IX-785.

9. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии / пер. с нем. Б.А. Филимонов. М., 1994. 368 с.
10. Ларичев В.Д., Решетняк Н.С. Налоговые преступления и правонарушения. Кто и как их выявляет и предупреждает. М.: Учебно-консультационный центр ЮрИнфор. 1998. 202 с.
11. Соловьев И.Н. Реализация уголовной политики России в сфере налоговых преступлений: проблемы и перспективы: автореф. дисс. ... док. юрид. наук: 12.00.08. М., 2004. 36 с.

СВІНЦЬКА О. П.,
здобувач
(Міжрегіональна Академія
управління персоналом)

УДК 343.102:343.431

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

У статті проаналізовано особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Окремо приділено увагу таким слідчим (розшуковим) діям під час розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, як: огляд місця події та допит (свідка, потерпілого та підозрюваного).

Ключові слова: розслідування, слідчі (розшукові) дії, огляд місця події, допит, обшук, торгівля людьми, сексуальна експлуатація.

В статье проанализированы особенности проведения следственных (розыскных) действий при расследовании торговли людьми с целью сексуальной эксплуатации. Отдельно уделено внимание таким следственным (розыскным) действиям при расследовании торговли людьми с целью сексуальной эксплуатации, как: осмотр места происшествия и допрос (свидетеля, потерпевшего и подозреваемого).

Ключевые слова: расследование, следственные (розыскные) действия, осмотр места происшествия, допрос, обыск, торговля людьми, сексуальная эксплуатация.

The article analyzes the peculiarities of investigating (investigating) actions during the investigation of trafficking in persons for the purpose of sexual exploitation. Separate attention has been paid to such investigative (investigatory) actions during the investigation of trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation, such as: site inspection and questioning (witness, victim and suspect)

Key words: investigation, investigation (search) actions, review of the place of the event, questioning, search, trafficking in persons, sexual exploitation.

Вступ. Розслідування злочинів, як і інша складна діяльність, має свої засоби, способи, методи досягнення необхідного результату. Чим багатший у слідчого цей арсенал, тим мен-

